

Kovida Shloka #14 - Raghuvamsham Sarga 2 - Shloka 47

Links to the lecture and the class notes

1. Link to YouTube lecture on this shloka by Smt. Vidhya –
<https://youtu.be/HvGYXFYZCrY?t=941>
2. Link to the YouTube playlist for Smt. Vidhya Ramesh's classes on the shlokas present in Kovida
- https://www.youtube.com/playlist?list=PLTWf5ZhGT361XPz_ZVFu6docp_PVxfRbF
3. Link to the YouTube playlist for Smt. Vidhya Ramesh's classes on all shlokas in Sarga 2 - <https://www.youtube.com/playlist?list=PLTWf5ZhGT362dCx4-a-wqb7f7B-Fj1SKU>
4. Link to the notes from Smt. Vidhya Ramesh's classes on all shlokas in Sarga 2 -
<https://nivedita2015.wordpress.com/video-kalidasas-raghuvamsham-second-sarga-vidhya-ramesh/>
<https://nivedita2015.wordpress.com/video-kalidasas-raghuvamsham-second-sarga-vidhya-ramesh2/>
<https://nivedita2015.wordpress.com/video-kalidasas-raghuvamsham-second-sarga-vidhya-ramesh3/>

Class notes for this shloka

47. श्लोकः

मूलपाठः

एकातपत्रं जगतः प्रभुत्वं नवं वयः कान्तमिदं वपुश्च ।

अल्पस्य हेतोर्बहु हातुमिच्छन्विचारमूढः प्रतिभासि मे त्वम् ॥ २.४७ ॥

पदच्छेदः

एकातपत्रम्, जगतः, प्रभुत्वम्, नवम्, वयः, कान्तम्, इदम्, वपुः, च, अल्पस्य, हेतोः, बहु, हातुम्, इच्छन्, विचारमूढः, प्रतिभासि, मे, त्वम्

अन्वयार्थः

- एकातपत्रम् = एकच्छत्रम् (राजच्छत्रम्)
- जगतः प्रभुत्वम् = संसारस्य स्वामित्वम्
- नवं वयः = यौवनम्
- कान्तम् इदं वपुः च = इदं रम्यं गात्रं च
- (एतत्सर्वं) बहु = इत्येवं प्रभूतम्
- अल्पस्य हेतोः = स्वल्पेन कारणेन (अल्पफलाय)
- हातुम् इच्छन् = त्यक्तुम् इच्छन्

- त्वं विचारमूढः = त्वं कार्याकार्यविमर्शं मूर्खः
- मे प्रतिभासि =मम लक्ष्यसे

अन्वयः

एकातपत्रं जगतः प्रभुत्वं नवं वयः कान्तम् इदं वपुः च (एतत्सर्वं) बहु, अल्पस्य हेतोः हातुम् इच्छन् त्वं विचारमूढः मे प्रतिभासि ।

आकाङ्क्षा

- (अस्ति)
 - किम् अस्ति ? प्रभुत्वम्
 - कीदृशं प्रभुत्वम् ? एकातपत्रम्
 - कस्य प्रभुत्वम् ? जगतः
 - पुनः किम् अस्ति ? वयः
 - कीदृशं वयः ? नवम्
 - पुनः किम् अस्ति ? वपुः
 - कीदृशं वपुः ? इदम्
 - पुनः कीदृशं वपुः ? कान्तम्
 - प्रतिभासि
 - कस्मै प्रतिभासि ? मे
 - कः प्रतिभासि ? त्वम्
 - कथं भूतः त्वम् ? इच्छन्
 - किं कर्तुम् इच्छन् ? हातुम्
 - किं हातुम् ? बहु
 - कस्य हेतोः हातुम् इच्छन् ? अल्पस्य हेतोः

तात्पर्यम्

सिंहः ईषद् हसित्वा चक्रवर्तिनं दिलीपम् आह -

समग्रे जगति यस्य प्रतिद्वन्द्वी नृपः न विद्यते तादृशः एकच्छत्रभूषितः चक्रवर्ती त्वम् । तरुणः अपि असि । भोगसुखाय योग्यं तव वयः । कमनीयगात्रः च असि । अल्पार्थाय स्वामित्वतारुण्यसौन्दर्यादीनि विपुलैश्वर्याणि त्यक्तुम् इच्छन् त्वं मम सर्वथा विवेकरहितः लक्ष्यसे ।

पदविवरणम्

- एकातपत्रम्
 - आतपत्रम् = आतपात् त्रायते इति आतपत्रम्
 - एकातपत्रम् = एकम् आतपत्रम्
- प्रभुत्वम् = प्रभोः भावः
- अल्पस्य हेतोः = 'षष्ठी हेतुप्रयोगे' इति षष्ठी
- हातुम् = हा "औहाक् त्यागे" + तुमुन् । लटि. जहाति ।
- विचारमूढः = विचारे मूढः
- प्रतिभासि = प्रति + भा "भा दीप्तौ" लट्., म.पु., ए.व. ।

अन्यविषयाः

- प्रतिद्वन्द्वि-नृपान्तराभावात्-अद्वितीयम् आतपत्रं यस्मिन् तत् (जगतः प्रभुत्वम्)

छन्दः

- वृत्तम् - उपजातिः । इन्द्रवज्रा उपेन्द्रवज्रा च इति वृत्तद्वयमपि त्रिष्टुब्भेदान्तर्भूतम् । विस्तरेण ज्ञातुं प्रथमश्लोकं वा अत्र वा <https://niveditawordpress.com/chandas-2/#upajaatih> पश्यतु ।

Word-Meaning

- एकातपत्रं जगतः प्रभुत्वम् = Unrivalled sovereignty
 - नवं वयः = blooming youth
 - कान्तम् इदं वपुः च = and this beautiful body.
- मे प्रतिभासि = It seems to me that
 - त्वं विचारमूढः = you lack discretion
 - हातुम् इच्छन् = you being one who wishes to lose
 - (एतत्सर्वं) बहु = a lot
 - अल्पस्य हेतोः = for the sake of a little